

Jernalderens Mennesker i Danmark og Norge

Innledning

Prosjektene "Iron Age Man in Denmark" og "Jernalderens Mennesker i Norge" har som basismateriale ubrente menneskeskjeletter samt gjenstander, gravanlegg og funnforhold som er assosiert med skjelettene. Begge prosjekter dekker tidsrommet 500 f.Kr. til 1050 e.Kr. Prosjektet "Iron Age Man in Denmark" er nylig avsluttet (Sellevold et al. 1984), mens prosjektet "Jernalderens Mennesker i Norge" er igang nå, og skal løpe i tre år. Begge prosjekter er tverrfaglige.

Prosjektet om jernalderens mennesker i Danmark ble utført i perioden 1978 til 1984, av arkeolog Ulla Lund Hansen, dr. med. Jørgen Balslev Jørgensen, og av meg selv, som er fysisk antropolog. Det meste av skjelettet materialet befant seg på Antropologisk Laboratorium ved Københavns Universitet, men en ikke uvesentlig del ble funnet ved gjennom søking av magasinene i Nationalmuseet og de mange provinsmuseer.

I motsetning til tidligere praksis, som betød at bare de hele og velbevarte skjeletter ble medtatt i analyser, valgte vi å ta med absolutt alt som fandtes av ubrent menneskelig skjelett materiale, av to grunner: for det første ville vi arkeologisk sett få det bredest mulige grunnlag for analysene, og for det annet ville vi antropologisk sett få maksimum informasjon ut av materialet ved å anvende både tradisjonelle antropologiske metoder, og også metoder som er blitt utviklet i de senere år, først og fremst analysene av ikke-målelige, d.v.s. nonmetriske, arvelige trekk som kan registreres selv på små fragmenter av ben.

De antropologiske undersøkelsene besto i identifikasjon og registrering av alt bevart ubrent ben-materiale. Dette ble målt og undersøkt for sykelige forandringer og genetisk betingede variasjoner.

Det arkeologiske basisarbeidet besto i å oppspore alt arkivmateriale og alt gjenstandsmateriale, utføre en kildekritisk vurdering av hvert enkelt funn, og dokumentere hvert eneste skjelett. Alle tidligere dateringer ble etterprøvet, og mange funn som før var tilskrevet jernalderen måtte utgå, samtidig som nye funn kom til. Det var et meget tidkrevende og stort arbeid.

Det endelige, sorterte og daterte materialet kom til å omfatte 1039 individer, representert ved alt fra hele og velbevarte skjeletter til små fragmenter eller endog bare tenner eller en enkelt tann. 1008 individer ble funnet i 908 graver. 31 individer stammet fra 17 myrfunn og ett løsfunn.

Kronologisk fordeling

Materialet fordeler seg skjevt på de forskjellige avsnitt av jernalderen. Dette skyldes hovedsakelig variasjonen mellom kremasjon og jordfeste som begravellesmetode. Fig. 1 viser hvordan funnene fordeler seg på jernalderens forskjellige tidsavsnitt.

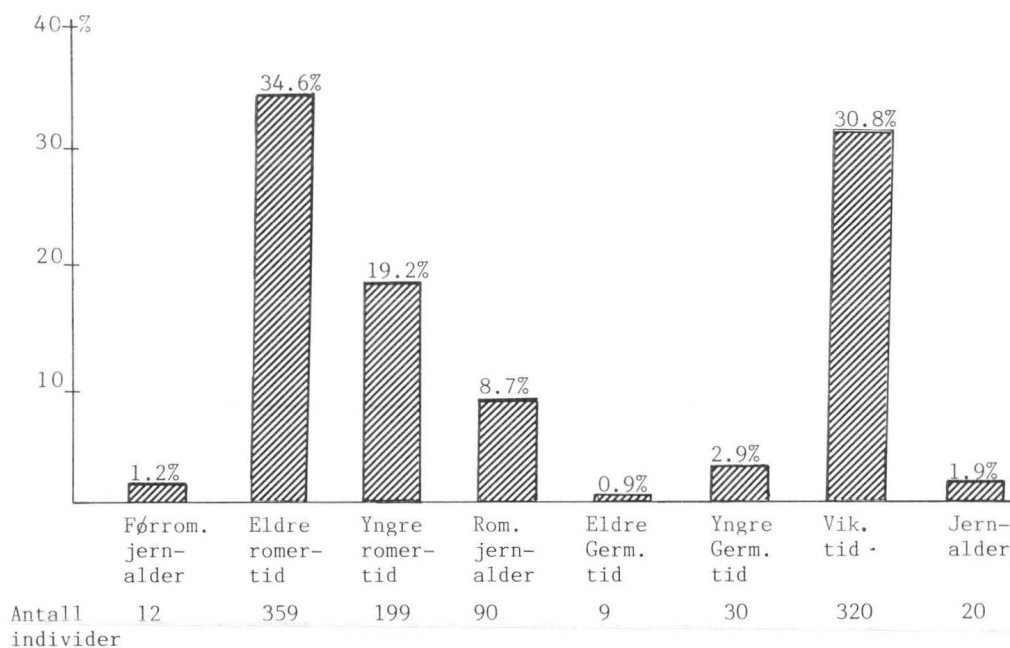

Fig. 1. Kronologisk fordeling i skjelettmaterialet fra Danmarks jernalder.

Det er bemerkelsesverdig at ingen av de 12 førromerske individene ble funnet i graver: 11 ble funnet i myrer, og én ble funnet i et grustak.

Eldre romertid er den mest funnrrike perioden med 359 individer. Fra yngre romertid har vi 199. I tillegg er det 90 individer fra romertid generelt. Ialt har vi altså 648 individer fra perioden mellom Kristi fødsel og ca. år 400. Dette utgjør 2/3 av hele det ubrente skjelettmaterialet fra jernalderen.

Eldre og yngre germanertid er representert ved henholdsvis 9 individer og 30 individer.

Vikingetiden er den nest største i funnmengde, 320 individer, hvilket utgjør ca. 1/3 av hele materialet.

Endelig var det 20 individer som ikke kunne plasseres nøyaktig innenfor jernalderen.

Geografisk fordeling

Liksom materialet var fordelt skjevt kronologisk er det også fordelt skjevt geografisk. Som Fig. 2 viser kommer hovedmengden av funnene fra Sjælland, mens Jylland er temmelig funnfattig. Den geografiske skjevhet skyldes hovedsakelig jordbunnsforholdene, idet den jyske jord bevarer menneskeknokler veldig dårlig.

Den kronologiske og geografiske skjevheten i materialet går igjen i alle tidsavsnitt og betyr at vi ikke har kunnet foreta analyser slik vi gjerne ville, gjennom sammenligninger mellom alle tidsavsnitt og mellom de store landsdelene. Vi måtte betrakte hele Danmark under ett, og vi kunne bare foreta sammenligninger mellom de tre best representerte periodene, eldre og yngre romertid og vikingetid. Stikkprøver viste at vi godt kunne tillate oss å slå sammen geografiske områder, både ut fra arkeologiske og antropologiske hensyn.

Fig. 2. Geografisk fordeling av danske jernalderskjeletter (fra Sellevold et al., 1984; H. Ørsnes del. 1983).

Kjønnsfordeling

Som Fig. 3 viser var det fra alle tre perioder et stort antall skjeletter som ikke kunne kjønnsbestemmes. Dette skyldes at vi også har tatt med svært fragmentert materiale. Det skal presiseres at kjønnsbestemmelsene BARE er basert på de antropologiske undersøkelsene, ALDRI på eventuelt gravgods.

Den forventede fordeling mellom kjønnene er at det skal være omtrent like mange menn som kvinner. Men i vårt materiale observerte vi en overvekt av menn i alle grupper:

Eldre romertid:	168	menn	pr.	100	kvinner
Yngre romertid:	122	»	»	»	»
Vikingetid:	116	»	»	»	»

Fordelingen i yngre romertid og vikingetid KAN skyldes tilfeldigheter i materialet, men forskjellen i eldre romertid er statistisk signifikant.

Det er IKKE sannsynlig at den ulike kjønnsfordelingen avspeiler den virkelige kjønnsfordeling i befolkningen. Det *må* ha vært kulturbestemte forhold som ledet til at flere menn enn kvinner ble lagt i grav, spesielt i eldre romertid.

Gjennomsnittlig levealder for voksne

Når det gjelder hele materialet fant vi at menn og kvinner hadde omtrent den samme gjennomsnittlige levealder, nemlig ca. 39 år, som Fig. 4 viser. Utregningene er BARE

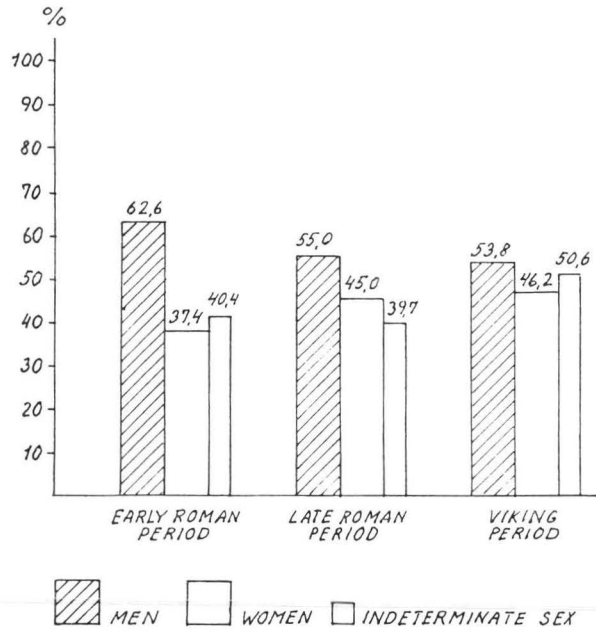

Fig. 3. Kjønnfordeling i det danske jernaldermaterialet (fra Sellevold et al., 1984).

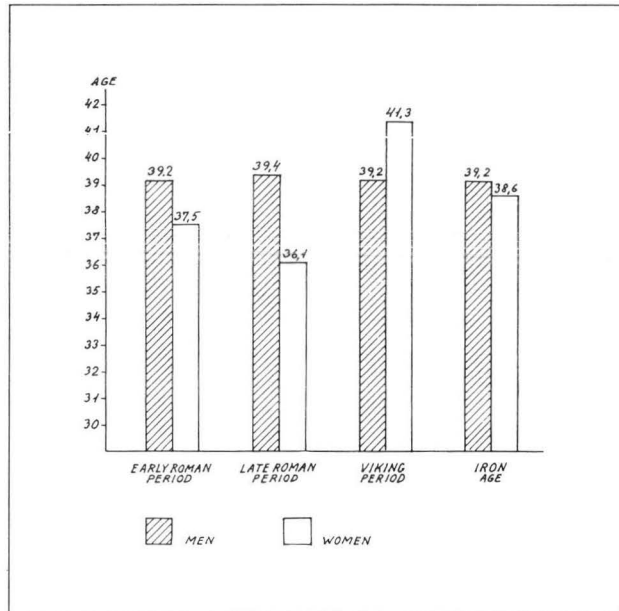

Fig. 4. Gjennomsnittlig levealder i det danske jernaldermaterialet (fra Sellevold et al., 1984).

basert på voksne skjeletter. Sammenlignet med andre forhistoriske materialer der gjennomsnittlig levealder er utregnet på tilsvarende måte er den gjennomsnittlige levealder i dansk jernalder forbausende høy.

Aldersfordelinger blandt voksne

Ved å gå nærmere inn på materialet fant vi hvordan skjelettene fordeler seg i de tre voksne aldersgrupper. Fig. 4 viser at mennene i alle tre tidsavsnitt har nøyaktig den samme gjennomsnittlige levealder, nemlig 39 år. Men et totalt gjennomsnitt maskerer variasjonen mellom periodene når det gjelder kvinner: For kvinner varierer gjennomsnittet fra 36 år i yngre romertid som det laveste, til 41 år i vikingetid som det høyeste (se Fig. 4).

I hele materialet var det flere kvinner enn menn i den unge voksne aldersgruppe (20 til 35 år), og færre kvinner enn menn i den modne voksne aldersgruppe (35 til 55 år). Den høyere dødelighet blandt unge voksne kvinner blir ofte observert i forhistoriske skjelettmaterialer. Forholdet blir vanligvis forklart med en henvisning til den høyere dødelighet man formoder var forbundet med svangerskap og fødsler i tidligere tiders samfunn. Men en slik forklaring er ikke nødvendigvis den eneste eller den riktige (Selle-vold, i trykk). Mine undersøkelser om disse forhold antyder at det er et meget spinkelt belegg for denne hypotese når man går inn i skjelettet materialet, ihvertfall når det gjelder dansk jernalder (se Fig. 5).

I de enkelte perioder ser vi at prosentfordelingen blandt menn er noenlunde konstant mellom ung voksen og moden voksen aldersgruppe i de tre tidsavsnittene. For kvinner, derimot, ser vi at i yngre romertid er det langt flere unge kvinner enn i de to andre grup-pene, og i vikingetid er det langt flere eldre kvinner enn i de to andre grupper. Vi har ikke funnet noe i de antropologiske forhold som kunne forklare hvorfor vikingetidens kvinner tilsynelatende lever så meget lengre enn kvinnene i yngre romertid. Undersøkel-ser av middelaldermaterialet fra Svendborg viser at kvinnene der igjen oftest dør i ung voksen alder (Tkocz, 1979).

Men vi kan også se på forholdet fra en annen vinkel: gjennom analyser av skjeletter, graver og gravgods har vi etablert at når det gjelder eldre romertid ser det ut til å ha vært bare kvinner med en spesiell og høy samfunnsmessig posisjon som ble utvist den ære å bli lagt i grav. Hvis vi nu postulerer at skikken med å utvise differentiell aktelse for den avdøde kvinne fortsatte gjennom jernalderen vil vi komme til følgende hypotese: I eldre romertid var det spesielt de eldre kvinnene som ble æret med gravleg-gelse, men i yngre romertid ble også *ynge* kvinner utvist denne æren. Flere unge kvin-

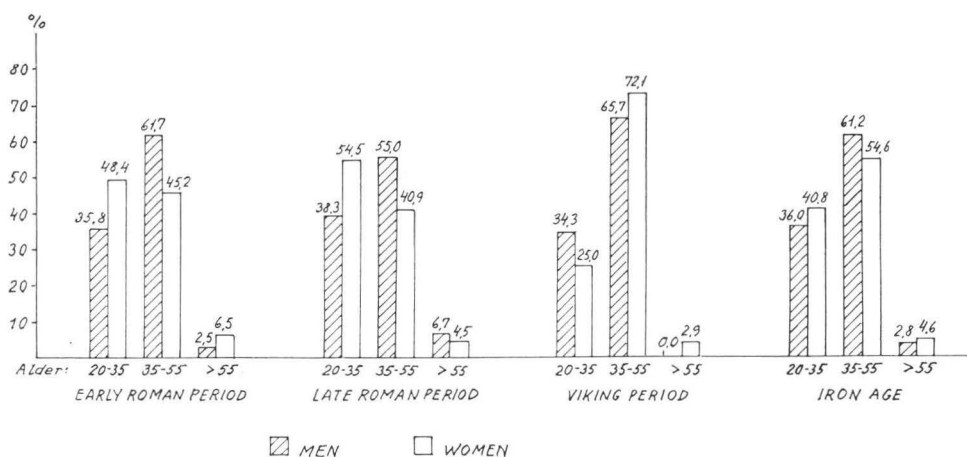

Fig. 5. Aldersfordeling i forhold til kjønn blandt voksne i det danske jernaldermaterialet (fra Selle-vold et al., 1984).

ner ble lagt i grav i yngre romertid enn i eldre romertid og vikingetid, og derfor er gjennomsnittsalderen på de gravlagte kvinner i yngre romertid lavere enn i de to andre periodene. Med andre ord: æresutvisning gjennom gravleggelse og rike gravgaver var forbeholdt eldre kvinner i eldre romertid og vikingetid, mens den ble utvidet til å inkludere også *unge* kvinner i yngre romertid.

Hvis vi aksepterer hypotesen om gravleggelse som uttrykk for en spesiell samfunnsmessig posisjon, og dermed at ikke *alle* blir lagt i grav, betyr dette at den gjennomsnittsalder vi utregner for de gravlagte i jernalderen ikke nødvendigvis sier noe om gjennomsnittsalderen i samfunnet som sådan, men kun, og utelukkende, for dem som er blitt lagt i grav. Den gjennomsnittsalder vi da utregner er ikke uttrykk for levestandardens kvalitet, men er uttrykk for hvorledes de forskjellige aldersgrupper blir æret i døden.

Hvis vi nu går tilbake til aldersfordelingen blandt menn og kvinner ser vi at menns gjennomsnittsalder i gravleggelser er konstant gjennom jernalderen, kanskje et uttrykk for at status blandt menn i forhold til alder holdes konstant under varierende sosiale forhold, mens kvinners status med henblikk på alder varierer, kanskje ut fra varierende velstandsnivåer i de forskjellige perioders samfunn: Altså: jo rikere samfunnet er, og jo mer overskudd, dess mer får kvinnene markere seg allerede fra ung alder. Mennene synes ikke å være underlagt fluktuasjoner i samme grad.

Jeg vil understreke at de spekulasjoner jeg her fremfører bare er basert på dansk jernaldermateriale. Når vi står overfor middelaldermaterialer er det sannsynligvis andre årsaksforklaringer vi skal søke når det gjelder kvinners lavere gjennomsnittlige levealder. Tverrfaglige undersøkelser av middelalderens skjeletter og graver vil sannsynligvis gi andre resultater. Kanskje vil også undersøkelsene av det norske jernaldermaterialet gi andre resultater enn det danske.

Barn

Det var veldig få barneskjeletter i det danske jernaldermaterialet. Ialt er det bare 172 barn og unge individer representert. Dette utgjør mindre enn 17 % av hele materialet. Det er 45 små barn mellom 0 og 6 år, 48 barn mellom 6 og ca. 14 år, og 79 skjelettfunn av unge mellom ca. 14 og ca. 19 år.

Det forventede antall barneskjeletter i forhistorisk materiale ligger på 50–60 %. Slike frekvenser finnes i samtidige materialer fra det sydlige og østlige Europa, og i de fleste middelaldermaterialer. Det skal imidlertid påpekes at Bornholm, og det vil egentlig si Slusegårdgravplassen, skiller seg ut i det danske materialet når det gjelder antropologiske såvel som arkeologiske forhold. Mens det i det øvrige Danmark er under 17 % barn blandt skjelettene er det ca. 40 % barn blandt de ubrente skjeletter fra Slusegård. Dette ligner mere de prosentandeler vi finner i jernaldermaterialer syd- og østover i Europa.

Det lave barnetall i vårt materiale skyldes nok ikke at det var en spesielt lav barnedødelighet i jernalderens Danmark. Våre resultater tyder på at det må skyldes kulturbestemte forhold: Det ser ut til at det å bli lagt i grav i seg selv er et tegn på en viss sosial posisjon, også for barn. En slik posisjon blir ytterligere markert gjennom gravgaver, og gjennom gravens utformning, likesom vi fandt når det gjaldt de voksne individene.

Gravgodset for barn består av gjenstander fra den voksne verden. For barn mellom 0 og 3 år består det oftest av et leirkar, en nål eller en jerngjenstand. Fra tre-årsalderen blir variasjonen i utstyret større. Gravgodset i graver for tre år gamle barn kan variere

mellom null og åtte gjenstander. Omkring 11-års alderen er maksimum 18 gjenstander. De aller fleste rikt utstyrte barnegravene er fra eldre og yngre romertid.

Gravlengder og alder for barn

I den arkeologiske litteratur blir gravlengder noen ganger brukt til å bestemme barnegraver på store gravfelt. Dette testet vi i vårt materiale. Fordi jeg hadde aldersbestemt barna ganske nøyaktig kunne vi undersøke hvorvidt det var noe forhold mellom barnas størrelse og gravens størrelse i dette materialet. Fig. 6 viser resultatene.

Resultatet var at man IKKE kan skille ut aldersgrupper blandt barn på basis av gravlengder, bortsett fra nyfødte barn. De tre gravene vi har med nyfødte som er gravlagte i egen grav er mellom 50 og 75 cm lange.

Allerede fra ett-års alderen er det en stor variasjon i lengdene. For barn over ett år er det ikke lenger noen forbindelse mellom alder og gravlengde. Et to-år gammelt barn kan ha en grav på over to meters lengde. Fra gravplassen Slusegård på Bornholm har vi forøvrig kunnet identifisere tre av båtgravene som barnegraver.

En eldre romertids grav fra Sønderholm i Jylland er et eksempel på noen forhold som gjelder for mange av jernalderens barnegraver. For det første *størrelsen*: graven er 3 m lang og 1 m bred, men inneholdt et barn på ca. 11—12 år. Barn i denne alderen har en kroppshøyde på under en og en halv meter. Gravens størrelse står derfor ikke i forhold til barnets. For det annet *gravutstyret*: dette besto av en synål av bronse, tre jernkniver, en ring av rav og ikke mindre enn 11 leirkar. Hvis man ikke hadde kunnet

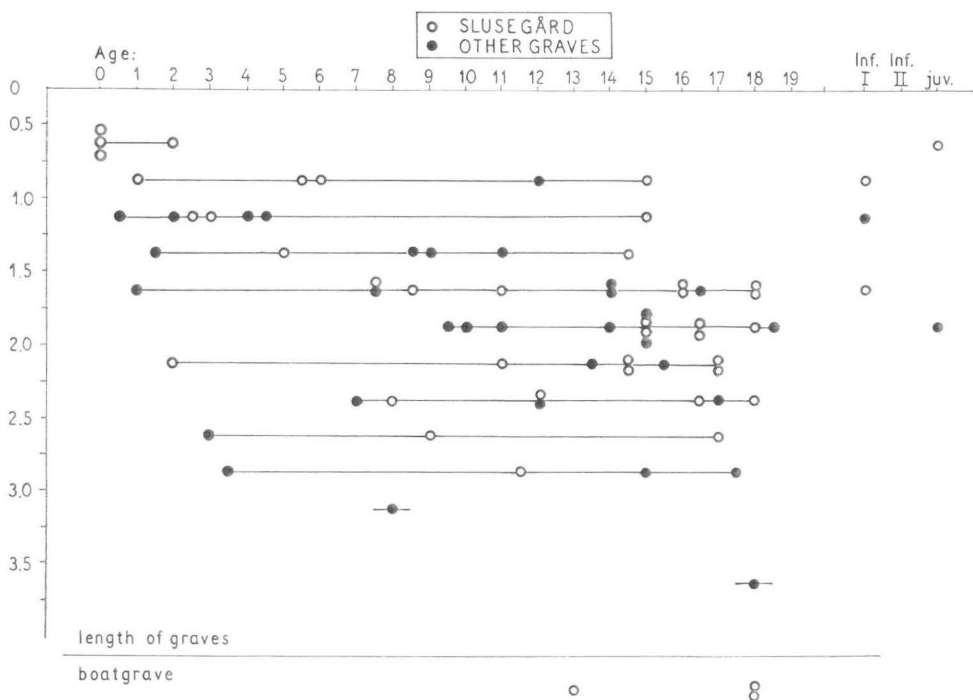

Fig. 6. Gravlengder og barns alder i det danske jernaldermateriale (fra Sellevold et al., 1984; H. Ørnsnes del. 1983).

aldersbestemme individet ville man uten videre ha gått ut fra at det dreide seg om en voksengrav, både når det gjelder gravens størrelse og gravutstyret.

Antropologiske forhold

Når det gjelder noen av de klassiske antropologiske analyser skal jeg her bare kort nevne noen få resultater:

S k a l l e f o r m

Allerede i forrige århundre visste man at de danske jernalderskallene var typisk lange og smale, men de gamle undersøkelsene som hadde etablert dette var basert på materiale fra hele jernalderen samlet (Nielsen, 1911 og 1915). Siden vi på bakgrunn av det nøyaktige dateringsarbeidet har kunnet dele materialet opp i tidsavsnitt har vi kunnet observere nyanser i materialet som ingen før har visst om.

Våre undersøkelser viser at manns- og kvinnekraniene fra romertid var usedvanlig lange og smale. Spesielt gjelder dette yngre romertids kranier, som er hyperlangskallede. Vikingetidens kranier, derimot, er neste mellomskallede, men selv disse er innenfor den definerte øvre grense for langskallethet.

Tidligere mente man at kranieform bare var arvelig bestemt, men senere har man funnet at kranieformen også til en viss grad påvirkes av ytre, og ofte kulturbestemte, forhold. Den variasjon vi har funnet kan *ikke* tolkes som uttrykk for en genetisk endring i befolkningen, altså som resultat av innvandring og innblanding av såkalt

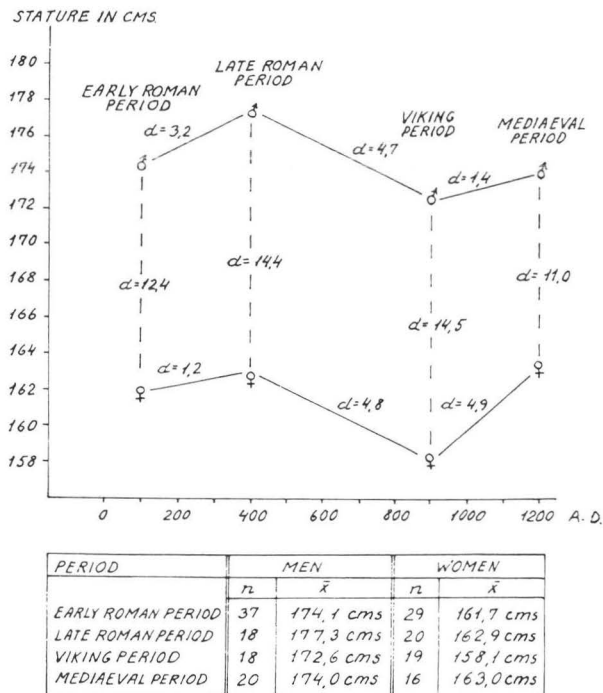

Fig. 7. Variasjoner i kroppshøyde i det danske jernaldermaterialet (fra Sellevold et al., 1984).

”andre folkeslag.” Til tross for forskjellen i det gjennomsnittlige kranieindeks mellom romertidens og vikingetidens kranier fremstår de danske jernalderskallene som forbløfende ensartet når man ser dem i forhold til samtidige kranier i f.eks. Sentral-Europa, hvor de var utpreget kortskallet. I hele det danske jernaldermaterialet var det bare seks riktig korte og brede, såkalt brachykrane, skaller.

De danske romertidskraniene er i gjennomsnitt de mest langskallede av samtlige skjelettgrupper vi har sammenlignet.

K r o p p s h ø y d e r

Kroppshøyden utregnes på basis av lårbenets største lengde. Mange undersøkelser har vist at kroppshøyden for det meste er arvelig bestemt, men at omkring 10 % av høyden er avhengig av livsvilkårene. Dette vil si at en mann med arvelige anlegg for en høyde på 180 cm vil kunne stoppe i veksten hele 18 cm lavere hvis han har hatt ekstremt dårlige livsvilkår, og derfor bare oppnå en høyde på 162 cm. Med andre ord: gode livsvilkår gir store kroppshøyder, dårlige livsvilkår gir relativt lavere kroppshøyder.

Yngre romertids menn og kvinner har de største kroppshøydene, mens vikingetidens menn og kvinner har de laveste i gjennomsnitt. Dette indikerer klart at når det gjelder dansk jernalder var livsvilkårene best i yngre romertid for de mennesker hvis skjeletter vi har undersøkt. Dette understøttes også av de arkeologiske forhold omkring funnene: yngre romertid var en rik periode. Undersøkelser av middelalderfunnene fra Svendborg (Tkocz, 1979) viser at levetilstandene også for disse mennesker var svært gode; spesielt ser det ut til at kvinnene levet godt. Sammenlignet med vikingetiden er det en sterk økning særlig i kvinnenes gjennomsnittlige kroppshøyde.

Nonmetriske trekk

Ved siden av de mange mål som ble tatt på skjelettene ble også en rekke små arvelige variasjoner på knoklene registrert, de såkalte nonmetriske trekk. Sammenligninger mellom jernalderens grupper viste at det ikke var forskjeller i frekvensforekomstene av slike arvelige trekk. Samtidig viste det seg at de danske jernaldergruppene grupperte seg sammen når de ble sammenlignet med helt andre skjelettgrupper. Disse resultatene bekrefter og understreker at de forskjeller vi finner når det gjelder kranieform og kroppshøyde i overveiende grad skyldes kulturbestemte og samfunnsmessige forhold og livsvilkår, og at de *ikke* er arvelig betinget.

Gravgods og kroppshøyder

For å forsøke å komme nærmere inn på kulturbestemte forhold gikk vi inn på individnivået og så på grav og gravgods for alle de skjeletter vi hadde kunnet utregne kroppshøyder på. Analysene ga klare resultater: For det første at i yngre romertid er det i gjennomsnitt langt flere gjenstander pr. grav enn i de andre periodene, og i vikingetid er det relativt få gjenstander (se Fig. 8).

Dessuten viser det seg at i alle perioder er det klart flere gjenstander i snitt pr. grav for skjeletter med kroppshøyder *over* middels enn for dem med kroppshøyder *under* middels. Dette gjelder både for menn og for kvinner.

Når det gjelder det gjennomsnittlige antall importgjenstander pr. grav (høyre side, fig. 8) ble bildet det samme som for det totale gjennomsnittlige antall gjenstander pr.

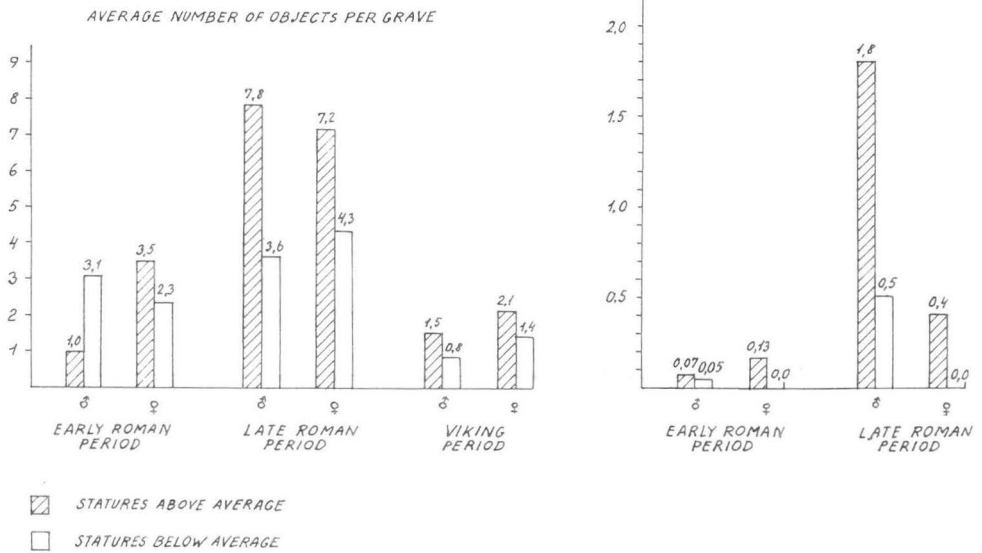

Fig. 8. Gjennomsnittlig antall gjenstander pr. grav i forhold til kroppshøyde. Til høyre: gjennomsnittlig antall importgjenstander pr. grav (fra Sellevold et al., 1984).

grav: det er flest importgjenstander i graver med skjeletter over gjennomsnittlig kroppshøyde.

Jernalderens Mennesker i Norge

Det danske prosjektet er nå avsluttet. Men denne avslutning er egentlig bare begynnelsen til videre arbeid. I første rekke har det danske prosjektet ledet til at et lignende arbeid nå er påbegynt i Norge. Dette prosjektet er i sin innledende fase. Det er derfor ikke noen konkrete resultater å fremlegge ennå, på linje med resultatene fra det danske prosjektet. Men endel erfaringer kan rapporteres.

Prosjektet *Jernalderens Mennesker i Norge* utføres av arkeolog Jenny-Rita Næss ved Arkeologisk museum i Stavanger, og av meg selv. Det er et tre-års forskningsprosjekt omkring skjeletter og gravfunn fra Norges jernalder.

Prosjektet er utformet som en bredt anlagt tverrfaglig analyse av sosiale og samfunnsmessige forhold i jernalderens Norge. Analysene skal baseres på antropologiske og arkeologiske studier av skjeletter og de tilhørende gravanlegg. Målet er å foreta kulturhistoriske studier i menneskets levkår i jernalderen med fokus på det stedsbestemte og tidsbestemte skjelett som en *integrert* del av gravfunnet. Materialet er tidligere lite bearbeidet, og problemstillingene vil derfor være relativt generelle. Først vil vi, likesom i det danske prosjektet, lage en samlet oversikt over materialet, med en antropologisk beskrivelse av de ubrente skjelettrestene, og med identifikasjon av det enkelte skjelett i forhold til et gravfunn.

Vi har festet oss ved tre hovedspørsmål: for det første, forholdet mellom gravskikk og befolkning; for det annet, livsvilkår for forskjellige befolkningsgrupper i ulike miljøer, f.eks. menn/kvinner, barn/voksne, land/by, kyst/innland; for det tredje, forhold omkring etniske grupper i jernalderen. Kjerneområdet vi har valgt ut er de fem

nordligste fylkene i Norge. Til sammenligninger vil vi anvende det danske jernaldermaterialet og materiale fra tidlig norrøn tid på Orknøyene. Et middelaldermateriale fra Trondheim by vil også bli brukt i enkelte sammenligninger, f.eks. når det gjelder forholdet mellom norsk middelalder og samisk jernalder.

Vi har nå gjennomført samtlige museers magasiner, og har korrelert funnene med de opplysninger vi kunne finne i museenes tilvekstkataloger. Vi har også gått gjennom de store samlingene av ubrent skjelettmateriale på Anatomisk Institutt ved Universitetet i Oslo, som for store delers vedkommende er funnet ved arkeologiske utgravninger.

På Anatomisk Institutt fant vi f.eks. at tidligere var det bare hele og velbevarte kranier som var blitt katalogisert og tatt vare på. Kraniene oppbevares i hver sin eske bak glassdører i spesialbyggede skap. Det mindre velbevarte materialet er for det meste ikke katalogisert, og er av og til også blitt kastet, ifølge tidligere tiders praksis. Slike forhold er, og vil være, problematiske for oss i arbeidet med materialet, men vi regner med å få dokumentert det som det er mulig å dokumentere i løpet av prosjektet.

Dokumentasjonen er, og kommer til å bli, problematisk fordi skjelett og ben tradisjonelt *ikke* har vært betraktet som arkeologisk kildemateriale. Skjeletter har derfor ikke vært gjenstand for museal behandling opp gjennom årene. De enkelte skjelettfunn kan f.eks. være delt opp, enten mellom forskjellige institusjoner, eller innenfor en institusjon, som f.eks. på Anatomisk Institutt. Kroppens knokler oppbevares nemlig adskilt fra kraniene i magasinet, enten i skuffer eller i kasser og esker. Slik har systemet vært gjennom ca. 100 år, og denne praksis videreføres også idag: kraniet og det øvrige skjelett blir adskilt i magasinet.

Sammenligningsmaterialer

Når det gjelder andre faktorer i vårt prosjekt vil jeg nevne de sammenligningsmaterialer vi skal bruke.

Det danske materialet er altså ferdig bearbeidet, og vil utgjøre den viktigste komparative samling. Det er undersøkt med de metoder vi også skal bruke i det norske prosjektet, og er derfor direkte anvendelig.

Det norrøne materialet fra Orknøyene stammer fra en gravplass på Westness på Rousey, og er utgravet gjennom de senere år av Sigrid Kaland ved Historisk Museum i Bergen. Utgravningene er nettopp avsluttet. Det humanosteologiske materialet består av over 30 meget velbevarte skjeletter, som nettopp nå blir undersøkt antropologisk. Dette materialet vil kanskje bidra til å sette de to store norske og danske materialene i relieff, og vil i seg selv utgjøre en uhyre interessant enhet.

Når det gjelder middelaldermaterialet har vi ikke nøydt oss med bare å være i den mottagende ende av materiale og dokumentasjon. Vi har også oppsøkt utgravningen for å finne ut av hvilke muligheter som ligger i utgravningssituasjonen når det gjelder innsamling av data, utover det som vanligvis blir tatt med. Dette gjelder alle slags naturvitenskapelige og kulturhistoriske data som kan kaste lys over livsvilkårene. Forøvrig kan det nevnes at i dette materialet fra Trondheims middelalder ble det, likt som i Svendborg (Tkocz et al. 1979), og for nylig i Schleswig (Ulbricht 1985), funnet velbevarte hjerner inne i en del av kraniene.

Ved siden av arbeidet med analysene av jernaldermaterialet har vi også et par andre siktemål med prosjektet. Et av disse er å utarbeide et sentralt register over arkeologiske funn av menneskeknokler i Norge, som det kan bygges videre på, og som vil kunne anvendes av andre forskere. Vi er nå igang med å legge inn både antropologiske og arkeologiske basisdata på EDB.

Vi er også igang med å utarbeide en bibliografi over norsk fysisk antropologisk litteratur, og samtidig vil vi utarbeide en oversikt over den historiske utvikling av "skjelettet i norsk arkeologi:" hva som har vært gjort, og på hvilken måte materialet har vært anvendt.

Vårt norske prosjekt omkring skjeletter og graver adskiller seg fra det danske på noen områder, fordi vi med bakgrunn i erfaringen fra det danske prosjektet har fastslått at en tverrfaglig bearbeidning vil være fruktbar. I det norske prosjektet har vi allerede i utgangspunktet kunnet formulere spesifikke problemstillinger som vi vill søke belyst gjennom å undersøke og analysere vårt felles kildemateriale, som er de jordiske levninger av tidligere tiders mennesker.

L i t t e r a t u r

- Nielsen, H.A., 1911. Yderligere Bidrag til Danmarks Stenaldersfolks Anthropologi. *Aarbøger Nord. Oldk. Hist.*
- Nielsen, H.A., 1915. Fortsatte Bidrag til vort Oldtidsfolks Anthropologi. *Aarbøger Nord. Oldk. Hist.*
- Sellevoid, B.J., U. Lund Hansen and J.B. Jørgensen, 1984. *Iron Age Man in Denmark*. Nordiske Fortidsminder Serie B, Bind 8. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab. København.
- Sellevoid, B.J. I trykk. Fødsel og død. Kvinners dødelighet i forbindelse med svangerskap og fødsel i forhistorisk tid og middelalder, belyst ved studier av skjelettmaterialer. Foredrag. Nordisk Kvindehistorisk Symposium på Moesgård, august 1985. Århus.
- Tkocz, I., 1979. Undersøgelser af middelalderskeletmaterialet fra udgravninger ved Franciskanerklostret i Svendborg 1977. I H.M. Jansen (red.), *Naturhistorisk-arkæologisk gruppe — Dansk ICOM: Svendborg-mødet — Juni 1978*. Skrifter fra Svendborg & Omegns Museum, Vol. 3: 118—126.
- Tkocz, I., P. Bytzer and F. Bierring, 1979. Preserved brains in Medieval skulls. *Am. J. Phys. Anthrop.* 51, 197—202.
- Ulbricht, I., 1985. Personlig meddelelse.

D i s k u s s i o n

E. Baudou: Finns det en geografisk skillnad i Danmark t.ex. mellan äldre romersk järnålder på Jylland och på Själland och vidare fram?

B.J. Sellevoid: Fördelningen är den samma i alla perioder; det är absolut mest material från Själland och mycket lite från Jylland. När det gäller Jylland är materialet oftast från norr och öst, mycket sällan från syd och väst. Detta återkommer i alla perioder under järnåldern.